

rijanske melodije“ — „neka oni, koji poučavaju djecu u vjeronauku ne propuste pravilnu upotrebu uspješne ove pomoći“.

Na kraju želim da ove misli o stanju crkvenog pjevanja kod nas i ovih nekoliko prijedloga za rješenje nekih problema crkvenog pučkog pjevanja bude, makar i skroman, doprinos širem raspravljanju o našoj crkvenoj glazbi, u kojem bi trebali sudjelovati svi naši istaknutiji crkveni glazbenici i iznijeti svoje prijedloge za pravilno rješenje problematike crkvene glazbe a posebno pučkog crkvenog pjevanja kod nas.

Đuro TOMAŠIĆ

SUDJELOVANJE VJERNIKA U PJEVANOM BOGOSLUŽJU

U rimskom L'Osservatore della domenica od 14. XI 1965. jedan liturgičar opisuje svoje dojmove sa puta po Holandiji i među ostalim priča i ovo; Jedne nedjelje jutrom prisustvovao sam u Nijmegenu svečanoj sv. Misi. Crkva je puna ljudi, žena, mladića i djece. Svi su imali u ruci knjižicu sa liturgijom dana. Dobili su je na vratima crkve. Tačno u 8,30 počela je sv. misa. Niko nije zakasnio. Svi spremni i sabrani. Misa je sa đakonom. Crkvu drže redovnici. Jedan je za orguljama, a drugi ravna pjevanjem puka-zajednice, a više ih je razmješteno tamo i ovamo među pukom, da podržavaju pjevanje i skupno recitiranje zajednice. Misa počinje sa ulaznom pjesmom, koju pjeva sva zajednica. „Gospodine“ isto pjeva puk. Gradual sa cijelim psalmom pjeva zbor, a puk iza svakoga versa odgovara jednim pripjevom. Vjerovanje svi recitiraju, ali vrlo svečano. Iza toga svi sjednu i zadrže se nekoliko časaka u razmišljanju riječi Božje i u pripravi za euharistijsku liturgiju. Kroz to vrijeme šest odličnijih ljudi prođe preko crkve i sabira darove (oblata). Pri kraju ovoga dijela liturgije, veseli zvuk orgulja navješta početak žrtvenog čina, donosi se kalež na oltar te vino i hostije, pa se vrši prikazanje. Svet pjeva sav Božji puk, a onda u najdubljoj tišini svećenik izgovara kanon. Oče naš — pjevaju svi u jedan glas, a tako i Jaganjče Božji pjeva sav puk.

Posjetio sam istoga dana jednu drugu crkvu. I tu sam vidio i čuo istu stvar: svi su skupno molili, slušali i pjevali . . .

Ovdje uistinu, kako to izražava Uredba o svetom bogoslužju (br. 33): „U bogoslužju Bog govori svojemu puku . . . Sa svoje strane puk Bogu odgovara pjevanjem i molitvom“.

Želja je i zapovijed Crkve, da — koliko je to moguće — sav puk Božji sudjeluje kod pjevanog bogoslužja. Kod nas se tamo i onamo radi na ovom velikom djelu, ali će trebati mnogo truda i razumijevanja sa strane svećenika, zborovoda i samih crkvenih pjevača, dok naš puk — općenito govoreći — propjeva kod sv. liturgije. Treba odbaciti kao štetnu pretpostavku, da se u našim crkvama (gradskim) može i smije čuti samo „visoka muzika“. Velik broj vjernika i u našim gradskim crkvama, ne shvaća tu „visoku“ muziku i jedva čeka da se zapjeva koja pjesma iz „male“ muzike, kao: Do nebesa, Zdravo Djevo i sl. — pa da čuješ, kako se pjeva i ori, kad puk propjeva!

Treba da se o pjevanju puka kod nas više raspravlja, treba da pomognemo jedni drugima, treba početi onamo, gdje se nije počelo, a proslijediti dalje onamo, gdje se je počelo.

Ja se bavim odavno pučkim crkvenim pjevanjem, jer sam i neki stručni crkv. glazbenik, a bio sam više godina i seoski i varoški i gradski župnik pa mi je poznato, što narod može i što bi mogao, kad bi se k njemu pristupilo sa mnogo skromnosti i ljubavi i žrtve. Ovaj moj prvi člančić je uvod u seriju rasprava o crkv. pučkom pjevanju. Da razumijemo dobro stanovište koncila ili Crkve o sudjelovanju puka u liturg. pjevanju, potrebno je znati, kako se je pjevalo u kršćanskoj starini, kako je došlo do toga, da puk zamukne u crkvi, kako se je kod nas Hrvata sačuvala tradicija liturg. pučkog pjevanja i koji bi bili naši zadaci obzirom na provedbu uredbe o sv. bogoslužju, a tiču se sudjelovanja puka u pjevanom bogoslužju.

1. Staro — zlatno doba

U kršćanskoj starini, gdje je to bilo moguće, i prije milanskog edikta, a svakako od Konstantina pa dalje, vjernici kod svete liturgije pjevali su „una voce“ skupa — u jedan glas. To nam svjedoče spisi svetih otaca prvih sedam

vjekova. Sv. Anastazije gleda u tom pjevanju zajednice duhovno jedinstvo vjernika: „Pjevali su kao jednim ustima, jednim glasom, bili su jedno srce i jedna duša“.

Što je to puk pjevao? — Pjevao je tzv. ordinarij (Gospodine, Slava, Vjerujem, Svet i Blagoslovljen te Jaganjče Božji). Od promjenjivih dijelova pjevao je jedan pripjev ili što bi se glazbenim riječnikom kazalo: ritornello i to na psalam, koji je bio vezan sa svim promjenjivim dijelovima. Ovaj ritornello po malo je nestao iz liturgije, kako je puk prestajao da pjeva, kako ćemo kasnije vidjeti. Inače se je sačuvao dosada u psalmu 94, koji se kao „invitatorium“ ili „ponukovanje“ pjeva prije Jutarnje. Puk je pjevao i sve odgovore i usklike.

Napjevi su bili jednostavni, uglavnom silabički (na jedan slog jedna nota), a rijetko neumatički (na jedan slog dvije ili tri note). Intervali su naravni i lako izvedivi. Melodična struktura je tipička: ponavlja se jedan kratak i jasan motiv, koga se može lako zapamtiti i pjevati. Primjer imamo u Kyrie XVI. gregorijanske mise i u Gloria XV. mise. Obe ove mise, iako su kao cjelina kasnije nastale, svakako njihovi pojedini dijelovi, i to baš navedeni Kyrie i Gloria sigurno datiraju iz najstarijih vremena.

Promjenjive dijelove pjevao je solista, izučen pjevač, kasnije nazvan psaltes, a puk je odgovarao pripjev, kao što sada odgovara u molitvi vjernika. To je bilo tzv. responzorijalno pjevanje psalama. Dok je kler u povorci prilazio k oltaru, cantor bi zapjevao ulaznu pjesmu i intonirao psalam te ga ispjevao naizmjenice sa pučkim pripjevom. Tako je bivalo iza poslanice, kod prikazanja darova — prikazna pjesma — i kod pričesti. Dakle puk je u starini pjevao veći dio liturgijskog teksta kod sv. mise. To je bilo uistinu zlatno doba, ako i ne same glazbene umjetnosti, koja je onda bila tek u povojima, ali svakako zlatno doba sudjelovanja cijele kršćanske zajednice liturgijskim obredima.

2. Dekadencija liturg. pučkog pjevanja

Bilo je suđeno, da puk malo po malo zamukne u crkvi. Jedan od glavnih razloga bio je jezik. U prvim vjekovima latinski je bio živi jezik i puk ga je govorio. Međutim, kasnije latinski je postojao sve više mrtvi jezik i razvijali su se iz njega romanski jezici. Puk je sve to slabije razumio

liturgični tekst, koji je ostao strogo vezan uz latinski. Razumljivo je dakle, da je moralo opadati sudjelovanje puka u liturgiji uopće.

Drugi je razlog strogo muzikalni. Kako se gregorijanska melodija penjala prema visinama umjetničkog razvoja, a kasnije polifonija otišla još dalje, puk nije mogao izdržati natjecanje pa se je pomalo povlačio. Najprije se je povukao iz promjenjivih dijelova (propriuma). Zbor, koji je zamijenio solistu - psaltesa, skraćivao je postepeno psalam u promjenjivim dijelovima, a onda i odgovor puka. Napokon je ostao samo jedan veras psalma u ulaznoj pjesmi i gradualu, a nestalo ga je sasvim u prikaznoj i pričesnoj pjesmi. Onda je i taj jedan veras preuzeo zbor.

Oko 12. stoljeća zbor je preuzeo i cijeli ordinarium. Najposlije puk je potisnut iz Vjerovanja. Vjerovanje je u svojoj biti ispovijest vjere, koju ima da izrazi cijela skupština vjernika, iza evanđelja i propovijedi. Ipak je konačno puku ostalo samo to, da Vjerovanje sluša, i to na više manje nerazumljivom jeziku, a kod velikih polifonskih kompozicija bilo je teško razumjeti riječi i onomu, koji je znao latinski jezik, jer se kod polifonije križaju dionice u obliku fuge i kanona, stvarno na štetu razumijevanja teksta.

Treba priznati, da je ova, recimo, visoka crkvena glazba, sa svojim veličanstvom dizala duše prema nebeskim visinama, vršila je dakle apostolat, ali je svoju divnu zgradu podigla, kako se je izrazio Jungmann, na tuđem terenu, to jest tamo, gdje je imala stati jednostavnija, ali ipak lijepa i ukusna zgrada crkvenog pučkog pjevanja.

Puk se ipak nije dao posve ušutkati. On je želio dati oduška svomu vjerskom osjećaju i nastale su crkvene pjesme u narodnim jezicima. Tako u Njemačkoj tzv. Kirchenlied ili korali, a i kod nas naši hrvatski korali itd. Došlo je dotle, da se je vrlo rijetko pjevala svečana misa. Mjesto nje, misa je bila tiha, a pjevale se u narodnom jeziku misne pjesme ili je bila pjevana misa, ali se nije pjevao pravi ordinarium, a pogotovo ne proprium, nego samo misne pjesme ili neki skraćeni proprium.

Ovo je razdoblje stvorilo i dalo neprocijenjeno blago crkvene umjetničke muzike, kojim se Crkva ponosi i to je njezina muzika, izrasla u njezinu krilu, zadojena njezinim duhom, ali je ipak razdoblje, koje je, na veliku štetu vjerskoga života, kršćanski puk udaljilo od aktivnog sudjelovanja kod svetog bogoslužja.

3. Hrvatsko liturgijsko pjevanje

Na hrvatskom primorskom području, posebno na našim otocima, sačuvalo se je sve do danas vrlo živo sudjelovanje puka u bogoslužju i crkvenom liturgijskom pjevanju. U mnogim mjestima sav puk pjeva ordinarij mise i odgovore, a proprium pjevaju posebni pjevači. Pjeva se dapače u nekim krajevima i večernja i povećernja svake nedjelje i blagdana.

Napjeve svako mjesto ima svoje i to svečanije za velike svetkovine, a jednostavnije za obične nedjelje. Ima posebni napjev i misa za mrtve. — Struktura ovih napjeva varira prema kulturnom nivou mjesta. Redovito napjevi imaju podlogu psalamskih tonova. Intervali su lagani. Pjeva se redovito u dva glasa i većinom u terci, kao kod svakog pučkog pjevanja. Jedni pjevaju, a drugi „šekundiraju“, a ako ima dobrih basa među vjernicima, oni „basiraju“, tj. drže temeljni ton akorda. U gradovima i varošicama nađe se i bogatih melodija, nakićenih sa pravim melizmima, kao što ih nalazimo kod gregorijanskih alelujatičnih napjeva.

Pjeva se hrvatskim živim ili staroslovenskim, a rijetko latinskim jezikom. Ovo zadnje samo pjevači, a ne puk.

Ovdje se radi o bogatim i starim liturgijskim tradicijama, s kojim bi se ponosili i veliki narodi. Naše ovo liturgijsko pjevanje, koje je proživjelo bezbrojne zapreke i borbe i još danas ozvanja u našim crkvama u južnim krajevima Hrvatske, može nam poslužiti kao polazna tačka i uzor, kako ćemo provodati uredbu o svetom bogoslužju, a posebno kako ćemo podignuti liturgijsko pučko pjevanje u cijeloj našoj domovini danas, kad je živi jezik uveden u bogoslužje.

4. Novi zadaci

Moglo bi se pomisliti, da obnova pučkoga pjevanja u crkvi znači revoluciju obzirom na naše crkvene zborove i zbornu muziku. Daleko od toga! Teško je bilo uvijek, a posebno sada formirati i uzdržati na okupu crkveni zbor i treba pohvaliti nastojanja u tom pogledu. Crkva želi, da se uz zbor u crkvi čuje i puk „da glasovi vjernika mogu odzvanjati u pobožnim i svetim vježbama, pa i u samim liturgijskim činima . . .“ (Uredba br. 118) Zbor će pomagati organizaciju pučkog pjevanja u crkvi i *jedino uz pomoć zbora* može se nešto učiniti na pučkom pjevanju. Prva dakle stvar jest oduševiti crkvene pjevače za pučko pjevanje.

Kako bi se dalo početi? — Evo kako: Izabrati najprije ono što će puk moći da primi i nauči i to dosta brzo, pa to naučiti pjevački zbor. Kad puk nekoliko puta čuje tu, recimo, misu, treba ga poučiti, kako bi bilo lijepo, da i on pjeva, te odmah kušati, uz pomoć pjevača, koji će biti među pukom. Puk će propjevati i bit će dobro. Treba da svak ima u ruci bar tekst mise.

Ne smije se dati puku kompoziciju sa teškim stavkama, sa čestim modulacijama (prelazima). Izmučit ćemo se mi i puk, a opet puk će u malo vremena skrojiti od te skladbe nešto posve drugo. Moje je mišljenje, da dulje dijelove mise, kao što je Slava i Vjerovanje, puk može pjevati pravilno jedino ako su skladani po jednoj ili dvije melodije, koje se ponavljaju. Tako sam ja učinio u mojoj II. Pučkoj misi. Misa u C na čast Kristu Svećeniku, koju sam tiskao ove godine, bila je kao pučka misa tiskana pred više godina i složena je vrlo jednostavno, bez težih modulacija i stavaka, da bude pristupačna puku. I bila je pristupačna, ali ne puku, nego pučkim zborovima! I to je bilo teško za puk! Jedan svećenik, koji se je bavio pučkim pjevanjem na selu, rekao mi je: Oče dragi, dajte nam nešto vrlo lagano, nije ona misa za puk! — I ja sam se uvjerio, da je to tako, kad sam radio na selu i u varošicama. Ovom prigodom spomenut ću, da u nas ima misa vrlo lijepih sa umjetničke glazbene strane, a pučkoga imaju samo jedno, a to je: naslov (Pučka misa). Ništa više. Te su mise za zborove odlične, ali za puk ne! Ja bih svjetovao kolegama skladateljima, kad budu tiskali drugo izdanje, da nađu neki drugi naslov, a ne *Pučka*, kao što sam i ja učinio. Naravno ne mislim na sve pučke mise kod nas.

Možda će biti nekome od koristi da zna, kako sam ja radio sa pukom. Uzet ću primjer iz Baške Vode kod Makarske. Tamo puk sudjeluje u bogoslužju vrlo lijepo. Svaku večer imaju recitiranu sv. misu, na kojoj je i kratka vjerska pouka, a pjeva se preko nje i po koja lijepa pjesma. Pjeva sav puk. Velik dio prisutnih imao je u ruci prije ciklostilski istisak dnevne mise, a sada „Bogoslužje“ od dra fra Jure Radića, njihova mještana. Svi recitiraju promjenjive dijelove, i naizmjenice sa župnikom cijeli ordinarij.

Župnik je htio, da mu sva crkva pjeva misu. I postigao je to. Uzeo je moju II. Pučku. Ja sam mu pomogao. U nekoliko proba naučili smo zbor dječaka i djevojčica — uz nekoliko starijih pjevača i pjevačica — cijelu misu. Pjevalo

se je dvoglasno i troglasno. Svi su bili oduševljeni nad tako brzim „osvajanjem“. Promjenjive dijelove pjevali smo po napjevu, koga sam tiskao na kraju ove mise. Kad su ostali vjernici nekoliko puta čuli, počeli su polako i strašivo pjevati za nama, a onda smo njima učinili posebnu jednu probu i upozorili ih na neke greške te ih pozvali, da slobodno pjevaju. I zaista pjevaju, da je milina. Za vrijeme kupališne sezone, pošto je crkva odmah pri moru, a mjesto prepuno gostiju, ovo skupno i lijepo pjevanje i sudjelovanje u sv. bogoslužju svraća pažnju i vjernika i nevjernika te ostavlja najljepši dojam, a služi na čast Baškoj Vodi — biseru Jadrana.

Još sam na nekoliko mjesta radio. Naučio sam ovu misu redovito u dvije ili tri probe — razumije se zbor, a sada se svijet privikava polako. Piše mi jedna časna sestra, orguljašica iz Beograda: Mogu Vam pisati, da Vašu misu pevamo vrlo rado . . . Još malo pa će je pevati cela crkva.

Rekao sam, da *zbor*, kakav god on bio, treba oduševiti za pjevanje puka. U ovoj misi ja sam namjerno udesio, da pjeva izmjenično zbor i puk. Onda je tek ova misa od efekta. Treba postaviti nekoliko pjevača ili pjevačica među puk, to mogu biti prema prilikama i časne sestre, kao što sam učinio u našoj crkvi u Makarskoj. Zbor pjeva, recimo, iz kora ili gdje se on nalazi, a dionica puka pjeva se onamo, gdje je puk. Treba nastojati, da se previše ne oteže; što se lako dogodi kod pučkoga pjevanja, osobito, ako ima mnogo svijeta, koji pjeva. Na to treba upozoriti. Također nije lijepo, da se uvijek pjeva jako. Bolje je malko tiše. Kad se još puk upozori, da lijepo izgovara riječi, osobito vokale — posebno vokal e — onda će ovo pjevanje biti lijepo. Ja tvrdim ovo: Kad cijela crkva uredno pjeva jednu ovako priprostu misu, efekt se može mjeriti sa efektom, koji se postiže, kad jedan dobar zbor pjeva misu visoke umjetničke vrijednosti. Možda bi, kad bi se ispitalo prisutne, pučka misa odnijela više bodova.

Neka Bog blagoslovi sve one, koji su spremni da srčano porade na obnovi i organiziranju crkvenog pučkog pjevanja kod nas!

Dr. fra Ivan GLIBOTIĆ, Makarska